

KRACHTDIEET VOOR AZTEKENGODEN

Ludo Noens

Onze westerse samenleving, door het wetenschappelijk onderzoek gaandeweg gedesacraliseerd, heeft nog weinig oog voor het *numinosum*. In zijn klassieke verhandeling *Het Heilige* noemt de Duitse godsdienstwetenschapper Rudolf Otto (1869-1937) het *numinosum* de onzichtbare regulerende kracht van het universum – al dan niet theïstisch – die zich af en toe aan ontvankelijke personen openbaart. In hun extatische bewustzijnstoestand realiseren die zich dan, 'als van de hand Gods geslagen', dat de bestaansgrond van het heelal een ontzaglijk Mysterie vertegenwoordigt dat volstrekt *incommensurabel* (onderling onmeetbaar) is met onze alledaagse consensusrealiteit.

Het numinosum manifesteert zich in de regel tweeledig: zij kan het aspect aannemen van een *Mysterium tremendum* (schrikwekkend) of/en van een *Mysterium fascinans* (vervoerend, betoverend). De grote religies zijn vaak de late neerslag van de oorspronkelijke visionair/numineuze ervaring van één individu.

Al verliest de overgeleverde – amper te verwoorden – inhoud van een persoonlijke numineuze revelatie mettertijd aan sacrale kracht, toch kan door middel van rituelen en symbolische heractualisatie een gans volk van de numineuze stemming 'proeven'.

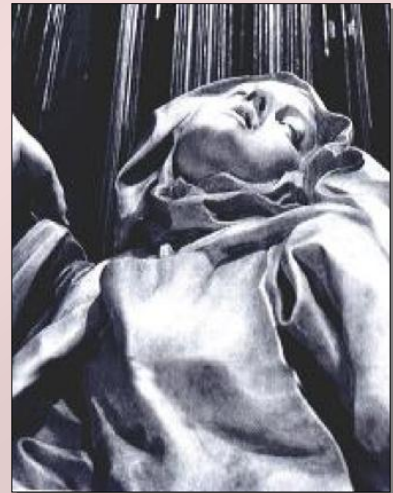
Deze doorgaans sociocultureel ingekleurde deelname aan het Mysterie kan hoogst positief uitwerken en het weinig florissante leven van de mens hoopvolle en zaligmakende perspectieven bieden.

Het *Mysterium tremendum* kan echter in die mate dwingend en alarmerend aanslaan dat de mens verwordt tot een hulpeloos en angstig schepsel dat zich overgeleverd waant aan de overweldigende macht van volstrekt vreemdslachtige goden.

Een volk wiens cultuur ongemeen sterk doordrongen was van het heilige of het sacrale waren de Midden-Amerikaanse Azteken. Maar hun numinosum liet zich blijkbaar zo eenzijdig kennen als *tremendum* (verwarrend, ontregelend) dat haar socioculturele omkadering de gestalte kreeg van een stuitende koortsdroom.

Om de onstabiele demiurgen van hun destructieve waanwereld te bezweren, gingen de Azteken zich inbeelden dat zij hun eigen bestaan te danken hadden aan een hemelse daad van zelfopoffering.

Hun gul fantasmagorisch pantheon hielden de Azteken dan op hun beurt in leven, niet door hun geloof, maar zoals de mythische feniks haar biologische kroost voedt: met de permanente gave van eigen bloed...

CONQUISTADORES

Toen Christoffel Columbus met zijn drie karvelen voor het eerst de Caraïbische eilanden aandeed, werden hij en zijn manschappen met afschuw ver-

vuld door de kannibalistische praktijken der autochtonen. De Genuese admiraal had er nog geen vermoeden van dat dit nog maar een voorproef was van de ijselijke ontdekkingen die de latere Spaanse veroveraars in het binnenland van Mexico te wachten stonden.

Hernán Cortés en zijn vierhonderd conquistadores landden in de lente van 1519 op het schiereiland Yucatan. In een van de aangetroffen tempels verrieden talrijke obsidiaandolken en geronnen bloed op de muren dat de inlanders zich schuldig maakten aan duivelswerk.

Cortés trok verder westwaarts en stichtte een kustnederzetting ter hoogte van de huidige stad Veracruz. De plaatselijke stadstaatjes bleken onder het juk van, of voortdurend in oorlog te zijn met zekere Azteken en hun bondgenoten. Hun machtige heerser Montezuma of Motecuhzoma II en zijn edelen in de hoofdstad Tenochtitlan (vandaag Mexico City) trokken als een magneet alle schattingen naar zich toe.

Onheilspellende verhalen en akelige ervaringen met menseneterij stapelden zich op naarmate het leger de Spanjaarden Tenochtitlan naderde. Ondanks hun eigen abominabele praktijken waarschuwden de lokale indianen Cortés ervoor dat de Azteken een oorlogszuchtig en meedogenloos volk waren, voortdurend op zoek naar slachtoffers om te offeren aan hun zonnegod Huitzilopochtli. Dat beloofde.

Toen Hernán Cortés en zijn kleine troepenmacht na een uitputtende tocht ten slotte de Vallei van Mexico bereikten en voor Tenochtitlan stonden, kwam Montezuma hen persoonlijk verwelkomen. Cortés werd aanvankelijk immers gehouden voor de teruggekeerde Tolteekse cultuurheros Quetzalcoatl, die driehonderdvijftig jaar eerder in de richting van de opkomende zon was vertrokken. De rijke klederdracht en kostbare attributen van de Azteekse vorst en zijn gevolg werden voor de verslonsde Spaanse soldaten een bron van ongeloof en begeerte.

Hun verbijstering steeg ten top toen Montezuma hen Tenochtitlan binnenleidde: de hoofdstad der Azteken bleek een architecturaal pareltje. In het ceremoniële centrum stonden niet minder dan twaalf lusterrijke tempels; uitgehakte beelden van grimmig ogende goden verrieden een ongehoorde artistieke flair. De *way of life* van de 200.000 inwoners getuigde over het algemeen van ongewone verfijning en beschaving.

Al vlug zou het tot de musketdragende en behoorlijk arrogante indringers ook doordringen dat hun eigen bollebozen van het thuisland niets te leren hadden van pakweg de Azteekse astronomie of wiskunde.

Maar toen de keizer de Spaanse kapitein naar de centrale Grote Tempel bracht, ontstak Cortés in een heilige toorn. Op de top van de piramide bevond zich een dubbelheiligdom, gewijd aan de zonnegod Huitzilopochtli en de regengod Tlaloc; een klim van 114 stenen treden leidde naar boven. Tot zijn ontzetting merkte Cortés dat op die monumentale treden een brede bloedstroom naar beneden liep. Eén van Cortés' mannen getuigde later dat

nabij de tempel een soort reusachtige standaard had gestaan met niet minder dan 136.000 aaneengeregen menselijke schedels.

Montezuma leidde Cortés het dubbelheiligdom binnen om zijn goden de vereiste eer te bewijzen. De kapitein, getroffen door de vreselijke stank van zwartgestold bloed op muren en vloeren, eiste verontwaardigd dat de misleidende 'afgoden' meteen uit de tempel zouden worden geworpen (wat later ook gebeurde), om plaats te maken voor een beeld van de Heilige Maagd. Montezuma schijnt dit nogal beledigend te hebben opgevat; terstond beval hij de voortvarende Cortés de tempel te verlaten.

De aanvankelijke wederzijdse beleefdheden tussen conquistadores en Azteken draaiden snel uit op openlijke vijandschap. Montezuma werd gevangen genomen en korte tijd later vermoord. Toen de Spanjaarden al te opdringerig werden, braken de indianen van Tenochtitlan tijdelijk uit hun angstige passiviteit.

Maar de geschiedenis had al beslist wie het laatste woord zou krijgen.

HET VOEDSEL DER GODEN

Van een rondtrekkende en kwetsbare nomadenstam groeiden de Azteken in amper tweehonderd jaar uit tot een dominant en machtig volk, samengehouden door een consequente vorm van theocratie. Midden 14de eeuw stichtten de Azteken in het Dal van Mexico, op eilandjes in het toen veel grotere Texcocomeer, hun hoofdstad Tenochtitlan. Vanaf 1430 begon echter pas hun grote imperialistische expansie. Hun staatsgod Huitzilopochtli was tegelijkertijd zonne- en oorlogsgod.

De Meso-Amerikaanse hoogculturen uit de historische periode (na 1000 n.Chr.) onderscheiden zich van deze uit de vroegere klassieke periode door een toename van mensenoffers. Bij de Azteken nam dit buitensporige vormen aan om motieven die latere onderzoekers nogal uiteenlopend verklaren. Zeker is dat het sacrale element binnen de Azteekse beschaving een nooit eerder geziene plaats kreeg. Het hele politieke en sociale leven was doordrongen van theo-mythologische invloeden. De heerser was wereldse leider en hogepriester, maar ook als opperbevelhebber van het leger had hij een heilige taak te vervullen. Oorlogvoeren en gevangenen nemen was de gewijde activiteit bij uitstek.

Het massaal slachtofferen van krijsgeslagen gevangenen steunt grotendeels op de bijzondere wereldbeschouwing van de Azteken. De Azteken werden tot hun tomeloze bloedvergieten aangezet door een schare veeleisende goden die ze ooit in het leven hadden geroepen of van hun voorvaders hadden geërfd.

In het verleden, zo dachten zij, waren er vier zonnen met hun eigen werelden geweest, die één na één door een kosmische ramp werden verwoest.

Vrijwel zeker was ook de huidige zon (Huitzilopochtli) dit lot beschoren en de

vrees hiervoor hield een heel volk dagelijks in de ban. Maar de Azteken meenden dat Huitzilopochtli de macht had het onheil telkens weer uit te

stellen op voorwaarde dat het bloed der mensen ononderbroken aan hem werd geofferd.

Alleen dan kon hij zijn gunsten verder garanderen en bleven de kosmische orde, de voortbrengselen der aarde en het leven zelf voorlopig gespaard.

In het bloed zit namelijk (volgens de Azteken) een levensessentie, de *chal-chiualt*, die de zonnegod en de ontelbare andere goden tot voedsel dient. Zo achtte de Azteek het zijn plicht, zelfs door opoffering van zijn eigen leven, tot het instandhouden van de wereldorde bij te dragen.

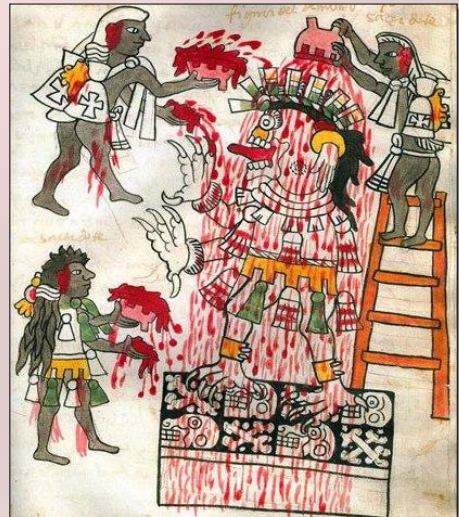
In de praktijk betekende dit voor hem bloedige kastijdingen: tong en oren, penis, huid van borst en dijen werden tijdens offerfeesten in *grand-guignol* stijl met puntige voorwerpen en messen van obsidiaan doorboord.

Maar de dodelijke slachtoffers op de offersteen haalden de Azteken meest bij hun vijanden. Duizenden krijgsgevangenen werden als buit van hun massale oorlogen meegevoerd.

Het merkwaardige is dat veel buurvolkeren de wereldbeschouwing van de Azteken min of meer deelden, zodat de gevangenen zich in hun toekomstige bloedige lot schikten en zich zelfs als 'uitverkorenen' beschouwden. Aldus waren overwinnaar en overwonnenen door een sacrale band met elkaar verbonden.

Aanleidingen om mensenoffers te brengen waren er bij de vleet, gezien de omvang van het Azteekse pantheon. De Aztekenkalender telde achttien maanden van twintig dagen. Elke maand werden uitgebreide ceremonies gehouden ter ere van een belangrijke god, tijdens welke gevangenen werden geofferd op het tempelplatform.

De aard van de ritus varieerde naargelang het karakter van de god. Het slachtoffer weerspiegelde, wás telkens de godheid aan wie hulde werd gebracht; ondanks de bloedige afloop werd de ongelukkige met een zeker respect behandeld. Buiten de vraag of de dienstdoende priester aan het vervullen van zijn gruwzame taak een wreedaardig genoeg beleefde, was het in elk geval zijn levensnoodzakelijke plicht.

UITVERKOREN

Zo werd de gevangene die tijdens de vijfde maand als de nachtgod Texcatlipoca zou geofferd worden een jaar lang overladen met alle egards en comfort. Een maand voor zijn lugubere dood werden hem vier jonge maagden als 'echtgenoten' toegewezen.

De eerste maand vielen kinderen ten prooi aan de regen- en oogstgod Tlaloc. De jongens en meisjes werden vooraf door de priester in functie opzettelijk tot huilen (=regen) gebracht om de god tot vrijgevigheid aan te zetten (aan het hieropvolgend kannibalistisch ritueel participeerden de eigen ouders). De achttiende maand was het de god van het vuur die de onschuldige offerandes binnenhaalde.

Een bijzonder stuitende praktijk werd uitgevoerd tijdens het (lente)feest van Xipe Totec 'onze heer de gevilde', god van de landbouw. De slachtoffers werden ritueel gedood en vervolgens gevild. De priesters bekleedden zich met de zorgvuldig afgestroopte huid (waar handen en voeten nog aan bengelden) en begaven zich zo naar de Grote Tempel voor de gebruikelijke plichtplegingen.

Er waren verschillende vormen van mensenoffers: keel doorsnijden, verdrinking, vuurdood, doorboring met pijlen. De meest gebruikelijke was die waarbij het slachtoffer het hart werd uitgerukt, voor veel indianenvolkeren de zetel van de individualiteit.

Met een wit-rode lichaamsbeschildering en getooid met witte kledingsstukken werd de substituutgod met de rug tegen een offersteen gedrukt. De priester kerfde met een obsidiaanmes een snede van navel tot borstbeen en trok in één ruk de hartspier uit. Een karwei van enkele seconden.

De ontzielde goddelijke plaatsvervanger werd dan eerder oneerbiedig de trappen van de tempel afgegooid. Beneden werd het lijk in stukken gesneden. Een deel ging naar de keizer, de rest was voor de krijger die het slachtoffer buit had gemaakt en zijn familieleden. Volgde het ritueel kannibalistisch festijn, de *teoqualo* (de god wordt gegeten), waarbij de eter meende de kracht van de geofferde god-dode (*teomicqui*) in zich op te nemen.

De rooms-katholieke clerici die de conquistadores vergezelden, waren geschokt over de verdachte gelijkenis van dit alles met de geest van hun eigen eucharistieviering...

Het aantal slachtingen tijdens één ceremonie wordt door americanisten betwist. Volgens enkele Spaanse bronnen zijn bij de inhuldiging van de vernieuwde Grote Tempel van Tenochtitlan in 1487 op amper vier dagen tijd 80.000 gevangenen omgekomen. Archeologen houden dit echter voor een grote overdrijving. Meestal zijn ze – in het licht van hun opgravingen – van mening dat de cijfers die de Spanjaarden gaven voor het aantal Aztekenslachtoffers slechts getuigen van een rijk talent voor het 'spek schieten'.

UNIT 731

De motieven van de hoe dan ook buitensporige vorm van mensenoffering en kannibalisme bij de toch redelijk geciviliseerde Azteken blijven voorwerp van controverse. In de jaren vijftig van de vorige eeuw was er een 'humanistische' strekking die de zuiver ideologische (godsdienstige) drijfveren van deze praktijken verdedigde. Maar een decennium later kozen de 'materialisten' voor een meer wereldse verklaring: overbevolking indijken; afschrikingsmiddel voor opstandige buurvolkeren; gedreven door een tekort aan dierlijke proteïnebronnen (!).

Begin jaren tachtig stelde de Amerikaanse antropoloog Arthur Demarest van de Vanderbilt University in Nashville dat de motieven van de overdreven oorlogvoering en massa-executies in het groeiende Aztekenrijk een

wisselwerking moet geweest zijn tussen inhalige keizerlijke politiek, militaire expansie en godsdienstige factoren.

Een les voor wie hoopt dat kunst, cultuur of wetenschap zullen bijdragen aan de verzachting van de menselijke zeden?

Men wijst in dit verband vaak naar het tamelijk recente bliksemsucces van de nazi's in Duitsland, met zijn cultureel weergaloos verleden.

De Japanners zijn qua artistieke expressie, subtiele rituelen en levenshouding altijd een van de meest elegante en fijnbesnaarde volkeren ter wereld geweest. Ook zij moesten ervaren hoe in hun midden het absolute kwade gemeengoed kon worden. In het feodale Japan werden de fameuze *katanas* van de toenmalige meester zwaardsmeden op hun hak- en snijkwaliteiten getest op levende gevangenen. En tijdens WO II nog amputeerden dokters (!) van de infame *Unit 731* (experimenten i.v.m. biologische wapens) in Mantsjoerije op hun gore ontleedtafels de ledematen van onverdoofde menselijke proefkonijnen...

BIJNA-DOODERVARING

Americanisten zijn lang van mening geweest dat van al de Midden-Amerikaanse indianenvolkeren de Azteken de meest inventieve deskundigen waren aangaande bloedrituelen. Maar in de jaren tachtig van de vorige eeuw ontcijferde de epigrafist David Stuart grotendeels het Mayaschrift. De Mayaniste Linda Schele, Stuarts mentor, besloot na diepgaande analyse van de complexe glijfen en ronduit psychedelische iconografie dat het deze hoogontwikkelde zuidelijke burenen van de Azteken waren die de bedenkelijke onderscheiding verdienden.

Interessant is de volgende nevenpraktijk.

Bijzonder bij de klassieke Maya's, aldus Schele, was dat hun eigen koningen bij feestelijke gelegenheden na een voorgeschreven vastentijd zichzelf publiekelijk via een beproefde perforatiemethode bijna lieten doodbloeden. Het zeer geleidelijke, zorgvuldig gecontroleerde bloedverlies (met waarschijnlijk een *shock* tot gevolg) liep uit – naar verluidt na een heuse 'uittreding' – op een visionaire bewustzijnstoestand waarin zich aan de vorst een voorouder of god openbaarde. Het geheel werd beschouwd als een kortstondige uitstap van de monarch naar Xibalba, de onderwereld van de Maya's. Rituele aderlating, aldus nog Linda Schele, had voor de Maya's deze ultieme functie: de goden in tegenwoordigheid van de mens brengen...

Het lijkt er sterk op dat het hier een sociocultureel gekleurde variant betreft van de bijna-doodervaring (BDE) in kritieke fysieke toestand, zoals wij die vandaag kennen.

Tot slot nog een schrijnende vaststelling. De Europese agressors toonden zich bij al dat groteske bloedvergieten behoorlijk verbolgen. Wat dan de

motieven van de selectief verontwaardigde conquistadores voor hun eigen verovering van het Nieuwe Continent moge geweest zijn: in een tijdspanne van dertig jaar slaagden die erin 20 miljoen Amerikaanse indianen door moord, slavenarbeid en aangestoken ziekte-epidemies naar de andere wereld te helpen.

De even bittere keerzijde van de medaille is de volgende conclusie van enkele historici. Gezien de verregaande oorlogsdrijf en bloedwaan van de verscheidene toenmalige Meso-Amerikaanse volkeren, hadden die elkaar zonder de tussenkomst van het ruige volk uit de Oude Wereld vroeg of laat ook allemaal uitgemoord...

Referenties:

Rudolf Otto, *Het heilige. Een beschouwing over het irrationele in de idee van het goddelijke en de verhouding ervan tot het rationele.* De Appelbloesem Pers, Amsterdam, 2002.

Reay Tannahill, *Vlees en Bloed.* Wetenschappelijke Uitg. B.v., Amsterdam, 1975.

W. Krickeberg en H. Trimborn, *De godsdienst van de Azteken.* J.J. Romen en Zn., Roermond, 1969.

H.P. Martinez, *Cortés et Cuauthemoc.* Robert Laffont, Paris, 1982.

Patricia R. Anawalt, *Les sacrifices humains chez les Aztèques.* La Recherche nr. 175, mars, 1986.

Linda Schele and Mary Ellen Miller, *The Blood of Kings. Dynasty and Ritual in Maya Art.* George Braziller, Inc. NY - Kimbel Art Museum, Fort Worth, 1986.